

UDC 94:314(477.7)

YULIYAR.MOSKALOVA

National Vasil Stus University, PhD Student (Ukraine)

**CHILDREN'S CARE INSTITUTION IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE
COVERAGE OF PERIODICALS (XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)**

Abstract: *The article contains periodicals on the storage of source material, which highlights the problems of homelessness and neglect of children in the late XIX - early XX century in southern Ukraine. Research and development in this field allows us to enrich knowledge about the activities of public charity institutions during this period, the main groups record documents on the basis of their analysis to fill gaps in the history of child philanthropy. The focus of the researcher was numerous reports about societies. The periodical contains information mainly of a statistical nature and, on the whole, shows the internal atmosphere of the child care homes. Numerous stories of everyday life, rules, instructions illustrate the actions of local authorities in the sphere of custody of homeless and homeless children. An important role is played by the payment and participation in private guardians for children. This philanthropy resisted the growth of homelessness, raising the level of education and culture of the local population.*

The work draws the attention of the researcher to the number of different charitable institutions, the internal functioning of these institutions, the financing issues, the main occupation of prisoners. The author stated that the press is a large group of sources of the history of child homelessness in the region. This fact, on the one hand, is positive, as it provides broad information and negative, because some data are contradictory. The analysis of periodicals is not only a valuable historical source in the light of the content of homeless children in the south of Ukraine in the late nineteenth and early twentieth centuries, but also an interesting example of how philanthropy acquires its expansion into the non-state sphere.

Considerable range of diverse materials periodicals requires careful source analysis, primarily from the point of view of completeness of coverage and accuracy of data, which are available on their pages, and often were printed with the intentional purpose of demonstrating and providing color to certain facts.

Keywords: *periodicals, trusteeship, charity, orphanages, trustees.*

МОСКАЛЬОВА Ю.Р.

Донецький національний університет імені В.Стуса, аспірантка (Україна)

**ДИТЯЧІ ЗАКЛАДИ ОПІКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У ВИСВІТЛЕННІ
ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)**

Анотація: *У статті проведений джерелознавчий аналіз періодичних видань щодо висвітлення становлення та розвитку дитячих установ на Півдні України у XIX – на початку XX ст. Визначено головні видання стосовно опіки над дітьми в регіоні, їх структуру та інформативний потенціал. Відзначено, що особливістю аналізованої преси, як історичного джерела, є, з одного боку, висвітлення малодосліджених сторінок з даної проблематики, а з другого – достовірність даних, наявність критичного аналізу. Наукові дослідження в цій сфері допомагають збагатити знання про розвиток громадських благодійних установ у цей період, виявити потенціал періодичних видань, завершити картину національної історії доброчинності. Наведений нижче аналіз періодичних видань виступає не тільки як цінне історичне джерело в сфері опіки, але і як цікавий приклад державної політики, урок, який може допомогти уникнути повторення попередніх помилок.*

Ключові слова: *періодика, опіка, благодійність, дитячі притулки, піклувальники.*

МОСКАЛЕВА Ю.Р.

Донецкий национальный университет имени В.Стуса, аспирантка (Украина)

ДЕТСКИЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ОПЕКИ НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ОТОБРАЖЕНИИ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ (XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

***Аннотация:** В статье проведен источниковедческий анализ периодических изданий по проблемам детской беспризорности и безнадзорности на Юге Украины в XIX – начале XX вв. Определены основные публикации, касающиеся опеки над детьми в регионе, их структура и информационный потенциал. Отмечается, что особенность прессы, как исторического источника, заключается в том, что материалы позволяют воссоздать ряд неизвестных или плохо изученных страниц с точки зрения данной темы. Научные исследования в этой сфере помогают обогатить знания о развитии общественных благотворительных учреждений в этот период, выявить потенциал периодических изданий, завершить картину национальной истории благотворительности. Приведенный ниже анализ периодических изданий выступает не только как ценный исторический источник в сфере опеки, но и как интересный пример государственной политики, урок в смысле избежания повторения предыдущих ошибок.*

***Ключевые слова:** периодика, опека, благотворительность, детские дома, попечители.*

У джерельній базі дослідження дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України провідне місце займають періодичні видання, основними різновидами яких є газети і журнали. Даний вид джерел має комплексний і синтетичний характер. По-перше, періодика містить багато форм інформації (документи, статистичні дані, листи, спогади). По-друге, інформація в різних газетах надходить до читача оперативно, що говорить про відображення найбільш знакових подій. Широка різноплановість подій, їх неоднозначне висвітлення формують джерельну цінність даного комплексу джерел.

Вивченню проблем дитячої безпритульності, де безпосередньо висвітлюється діяльність безпритульних дітей, присвячені праці О. Друганової (Друганова, 2008), Н. Сейко (Сейко, 2009), Ф. Ступака (Ступак, 2010). Однак, дані розвідки стосуються всієї території України. Окремо розглянуто благодійну діяльність Російської імперії І. Гребцовою та С. Накаєвою (Гребцова, Накаєва, 2007), певні аспекти проблеми діяльності єврейських дитячих закладів Одеси висвітлені в кандидатській дисертації Ю. Гузенка (Гузенко, 2004). Заслужують уваги дослідження А. Савочки, у яких розглянуто історію становлення та розвитку благодійних товариств Ялтинського повіту у XIX ст. (Савочка, 2010). На сучасному етапі цікавими є розвідки О. Кравченко (Кравченко, 2007), А. Гедьо (Гедьо, 2014).

Щодо розкриття інформативного потенціалу періодичних видань даного періоду, то у 2012 р. вийшла друком стаття Н. Гончарової, де зроблено джерельний аналіз періодичного видання “Вестник благотворительности” (Гончарова, 2012). Дослідниця приділила увагу ролі дворянства у справах доброчинності. Але для нас дана робота виявляє цінність саме завдяки своєму джерелознавчому спрямуванню.

З огляду на історіографічний аналіз проблеми, зазначимо, що актуальним залишається джерелознавчий аналіз теми дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України. Періодичні видання краю наприкінці XIX – на початку XX ст. являли собою цінну групу джерел, які фактично були рупором місцевих благодійних установ та організацій, оскільки поширеним було демонструвати та усіляко рекламувати діяльність місцевих філантропів. Необхідним є проаналізувати місцеві видання зазначеного періоду, визначити, якими даними стосовно опіки над дітьми вони послуговуються, розглянути отриману інформацію в контексті загальноісторичних відомостей.

Таким чином, метою даного дослідження є показати умови функціонування дитячих закладів опіки на основі аналізу періодичних видань. Увагу дослідника звернено на найбільш відомі видання краю, що пояснюються рамками наукової статті.

Поява спеціальної періодики щодо питань благодійності датована другою половиною ХІХ ст. До цього часу видань, що цілеспрямовано висвітлювали проблеми знедолених не існувало. Так, до першої половини ХІХ ст. можна віднести “Журнал императорского Человеколюбивого общества” (1817-1825). У ньому знаходимо інформацію, датовану 1819 р., про відкриття у Павлівську училища для глухонімих дітей (1806 р.), яке пізніше було переведено до Петербургу (ЖИЧО, 1819: 1-3).

З 1827 р. за розпорядженням генерал-губернатора М. Воронцова і під його контролем, виходила двічі на тиждень двома мовами (російською та французькою) газета “Одесский Вестник”. Інформація розміщувалася на чотирьох сторінках двома колонками, вирізняючи видання серед інших своєю змістовою різноманітністю. Річна підписка коштувала 25 копійок. Тираж видання у 1828 р. становив 2000 екземплярів (Гребцова, 2002: 57-58).

Програма видання складалася з наступних рубрик: “1) внутренние известия, 2) иностранные известия (до обмеження Миколою І “во избежании влияния европейской революции”), 3) статьи и фельетоны, 4) торговый бюллетень, 5) объявления” (Гребцова, 2002: 60-65).

На сторінках газети зустрічаємо інформацію щодо діяльності Одеського приказу громадського піклування. У 20-ті роки ХІХ ст. під контроль приказу переходить Дівоче училище, яке зорієнтовувало свою діяльність не лише на дітей заможних представників суспільства, а й на вихідців зі звичайних сімей, або навіть сирітських будинків. Навчання дівчат було безкоштовним. Приказ виділяв 8 тис. руб. на розвиток училища щорічно, а кількість учениць досягло 150-190 чол. (Одесский вестник, 1829).

У 1841 р. в журналі з’являється замітка про створення в Одесі притулку для дітей на честь укладання шлюбу між спадкоємцем престолу Олександром Миколайовичем і його нареченою Марією Олександрівною. Фінансування закладу покладалося на плечі місцевого купецтва, а будинок планувалося назвати “Олександрівський” (Одесский вестник, 1841). Однак кількість зібраних купецтвом засобів (4970 руб. асигнаціями) визнали недостатнім для створення притулку, після чого в Одесі була відкрита підписка по збору коштів на його будівництво. У цей період почало свою діяльність Одеське міське піклування дитячих притулків. Головою його був Д. Ахлестишев, а його дружина Пелагея Павлівна Ахлестишева стала першою попечителькою Олександрівського притулку, внівши в справу його створення важливу лепту як власними засобами, так і залученням жертводавців (Одесский вестник, 1848). У 1846 р. в їх розпорядженні на влаштування притулку налічувалося близько 10 000 руб. (Одесский вестник, 1846).

Серед організацій, які проявляли інтерес до Миколаївського жіночого благодійного товариства, “Одесский Вестник” виділяє Миколаївську міську поліцію та Миколаївську міську думу, хоча пожертви з їхньої сторони не були регулярними (Одесский вестник, 1849).

“Рупором правительственной политики на местах” було видання “Губернские ведомости” (з 1837 р.), а з 1838 р. – “Херсонские губернские ведомости” та “Екатеринославские губернские ведомости” (Гребцова, 2002: 83-84). Останнє видання поділялося на офіційне та неофіційне. Офіційне видання, у свою чергу, поділялося на загальне (укази, маніфести) та місцеве (губернське правління, розпорядження, циркуляри, об’яви). У неофіційному виданні містилася інформація про врожаї, ціни, промисли, торгівлю. У 1858 р. тираж “Херсонских губернских ведомостей” становив 743 екземпляри (133 приватних підписчика), а у 1864 р. – “Екатеринославские губернские ведомости” нараховували 61 передплатника (Гребцова, 2002: 83-84).

“Херсонские губернские ведомости” – офіційна російськомовна газета, яка першою виходила в Херсоні у 1838-1919 рр. Спочатку видання виходило щотижня, наприкінці

існування – 3 рази на тиждень. Газета складалася з офіційного та неофіційного відділів. У першому публікувалися розпорядження та накази місцевої влади, у другому – історія, соціально-економічне життя міста, статистика, географія.

На сторінках видання знаходимо інформацію стосовно тих установ та організацій, які вносили кошти до Миколаївського жіночого благодійного товариства. Аналізуючи ряд видань, можна простежити часову активність окремих пожертвувачів. Наприклад, Миколаївська реміснична управа регулярно виділяла товариству кошти. Внески управи були незначними, в середньому – 30 руб. (ХГВ, 1850). Товариство отримувало допомогу не лише за рахунок фінансових вливань піклувальників. Так, в родині почесного громадянина міста Бухтєєва щонеділі влаштовували обіди для бідних (ХГВ, 1850).

Важливо відзначити, що в період воєнних років товариство витрачало значно більше коштів на допомогу нужденним родинам. Більшу частину капіталу складали не приватні пожертви, а влаштовані концерти, лотереї, вистави. Вже з 40-х років ХІХ ст., завдяки накопиченню коштів, можна говорити про стабільне зростання каси товариства (ХГВ, 1858). На сторінках травневого видання 1855 р. міститься інформація про кількість вихованок Миколаївського дитячого притулку в місті Херсоні, яке було відкрито у 1851 р. і поступово перепрофілювалося у притулок для дівчат. У даному номері відзначена кількість вихованок – 45 (ХГВ, 1855).

На півдні Російської імперії процес становлення притулків виявився розтягнутим у часі, що відображало ступінь соціально-економічного та культурного розвитку краю. Цінним джерелом для висвітлення справ доброчинності на території Катеринославської губернії виступає видання “Екатеринославские губернские ведомости” (1838-1865). Саме на сторінках цього журналу показано еволюцію благодійних установ краю.

Журнал складався з офіційної та неофіційної частин. Офіційна частина була представлена двома відділами: 1) розпорядження уряду, об’яви та повідомлення; 2) об’яви, повідомлення та виклики. Неофіційна частина була ширшою: селянське питання, звіти товариств, про виїзди за кордон. Кожна з частин мала декілька постійних рубрик.

Першим на південних територіях виник дитячий притулок у місті Катеринослав. Він був заснований 14 грудня 1841 р. (ЕГВ, 1842). Спочатку в ньому на правах вихованців розміщувалося 27 дітей, а 1845 р. в ньому перебували вже 40 дітей (ЕГВ, 1846). Кошти на його утримання були незначні і до початку тяжкого 1848 р. склали всього 464 руб. 14 коп. Тим часом, кращим представникам купецтва Катеринослава аж ніяк не були чужі філантропічні устремління: І. Колесников в 1842 р. заповів притулку 1000 руб., А. Белявський, почесний старшина притулку, передав притулку будинок і перебудував його за свої гроші (більше 1187 руб.) (ЕГВ, 1850).

На сторінках видання зафіксовано діяльність Училища Військового відомства, до якого приймали не лише дітей зі знатних родин. Крім того, “дети дворян и обер-офицеров по бедности родителей, отправляли в училища на счет принадлежащих дворянству сумм той губернии, где проживают” (ЕГВ, 1858).

Увагу дослідника привертають місцеві церковні видання, що найчастіше іменувалися “епархиальные ведомости”. “Херсонские епархиальные ведомости” видавалися з 60-х років ХІХ ст. двічі на місяць. Журнал являв собою офіційне видання єпархії, а програма затверджувалася Синодом. Офіційна частина видання містила розпорядження вищих духовних органів, неофіційна – роботи духівників, теми для проповідей, заклики до благодійності, історико-статистичні описи єпархій, поради священників.

Саме неофіційний відділ видання повідомляв про відкриття притулків для дітей священнослужителів. Так, в Херсонській губернії в 60-х роках ХІХ ст. було відкрито притулок для священнослужителів, вдів, безпритульних дівчат духовного звання (рідко до нього приймали й хлопців). Видання повідомляло, що на будівництво притулку

місцевий протоієрей М.С. Перепелицин пожертвував усе своє майно (ХЕВ, 1875а). Надалі ж притулок переходив під опіку Єпархіальному опікунству над бідними духовного звання. Журнал зі звіту навчально-виховної частини притулку за 1874 р. подавав інформацію про надання дівчатам двокласної освіти, а в разі закінчення 1-го класу з найкращими відмітками, вихованки продовжували навчання в Одеському Архангело-Михайлівському училищі (ХЕВ, 1875а). До 1-го класу ходили дівчата віком від 6 до 9 років, вивчали рахування, читання, вчилися писати, вивчали молитви, символи віри, спів (ХЕВ, 1875b). Вже другий клас зближував з господарськими справами, ремеслами, діти знайомилися з історією, географією, граматикую, арифметикою (ХЕВ, 1875b).

Періодичні видання на своїх шпальтах розміщували закони та документи місцевих органів влади. Так, у виданні “Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям” знаходимо численні данні з опублікованих звітів благочинних товариств. Наприклад, 8 жовтня 1878 р. “Одеське товариство для догляду немовлят та їх матерів” відкрило нове своє приміщення на 40 кімнат, що суттєво покращило його роботу (Прибавления, 1878: 628-635). У подальші роки об’єднання продовжувало свою діяльність. За 14 років (1864-1878) до товариства було прийнято 910 немовлят (Прибавления, 1878: 633). Особливу увагу привертає велика кількість померлих дітей – у 14-річний період вона досягла 69%. Але навіть ця цифра була значно нижчою, ніж в інших подібних закладах Росії і Європи. Так, смертність дітей у Паризькому виховному будинку складала в той же період 87-90% (Прибавления, 1878: 634). Таке порівняння в опублікованому періодичному виданні зовсім не збігається зі звітними показниками державних установ та організацій.

В період з 1869 до 1872 р. в Одесі видавалася щоденна газета для широкого вжитку “Новороссийские Ведомости”. Видання зачіпало питання політичного, соціального, економічного та культурного планів. Структура газети складалася з наступних рубрик: “телеграммы”, “Одесса”, “городской дневник”, “Россия” (новости по городам), “действия правительства”, “иностранные известия”, “одесская биржа”, “объявления”.

Відомості стосовно безпритульних та бездоглядних дітей найчастіше містилися в рубриках “Одесса”, “городской дневник” та “Россия”. В газеті повідомлялися рішення суду у справах опіки та піклування, а саме: “об определении прав наследства детей... к имуществу, оставшемуся после смерти мужа...”, “о неправильности действий опекунов над имуществом умершей жены...”, “о капитале, вложенном в банк умершим коллежским секретарем Зайончевским... на сумму 473 руб. и подлежащему к выдаче жене умершего” (НВ, 1869, №10, 12 октября).

Розповсюдженим явищем для Одеси другої половини ХІХ ст. було кидати немовлят напризволяще. Так, в рубриці “Городской дневник” 30 жовтня 1869 р. містилася замітка про покинуте немовля “...принадлежащий повидимому богатым родителям, судя по его кружевным пеленкам и батистовым рубашенкам. При ребенке была записка, в коей извещалось, что “плод любви несчастной” имеет два месяца от роду, и что он мужескаго пола” (НВ, 1869, №24, 30 октября).

Видання друкувало різні статті відносно критики даного явища. Цікавою є стаття відносно розкриття причин подібної поведінки з боку матерів: “Медицинское исследование и наблюдение утверждает, что молодые незамужние женщины, обвиняемые в убийстве своих новорожденных детей, совершали преступление под влиянием нравственной борьбы, доходящей до крайних пределов в следствии физиологических процессов родов, что вдвойне увеличивает невменяемость их поступков” (НВ, 1869, №17, 22 октября).

З газети дізнаємося й про лютуючі наприкінці 1869 р. епідемії, від яких страждали та помирали діти. Причинами швидкої смерті дітей в передмістях Одеси “от кори и

оспы” стало те, “что матери не обращаются за пособием к докторам, а по прежнему пользуются услугами бабок, которые заботятся не об излечении заболевшего, а о получении пятиалтынного за свои труды” (НВ, 1869, №48, 28 ноября).

Рубрика “Одесса” найчастіше дарувала читачам детальну інформацію стосовно життя сирітських будинків регіону. На жаль, фінансове становище більшості притулків залишали чекати кращого. Утримання дітей обходилося досить дорого, а по суті, не приносило майже ніякої користі, тому що “прокормив их до 12-летнего возраста, земство, на основании закона, выпускает их без всяких средств к существованию, словом, на произвол судьбы – жить или умереть в бродяжестве” (НВ, 1869, №55, 6 декабря). Завдяки публікуванню проблеми, до дитячих установ надходили приватні пожертви, які дозволяли вводити вихованцям стипендії та переводити їх після досягнення певного віку до ремісничих училищ.

Рідше за все інформація стосовно опіки та піклування в регіоні містилася в рубриці “объявления”. Проте, траплялися наступні: “концерты общества любителей 30 октября и 16 ноября, в пользу сирот женского пола” (НВ, 1869, №43, 22 ноября).

Своєрідною є історія благодійної діяльності в місті Миколаєві, яка неодноразово оприлюднювалася на сторінках періодичних видань. “Николаевский вестник” – суспільно-політична та літературна газета, яка виходила в Миколаєві з 1865 до 1885 р. спочатку 1-2 рази на тиждень, а у 80-х роках XIX ст. – щоденно. У 1885 р. при останньому редакторі Юрковському газету переформатовано у “Листок объявлений”, а далі – перейменовано в “Южанин”. “Николаевский вестник” виступає періодичним джерелом, з якого дізнаємося про фінансову стабільність Миколаївського жіночого благодійного товариства у другій половині XIX ст. У 1863 р. товариство організувало “Дом призрения престарелых и детей”, приміщення для якого було виділено почесним громадянином Ф.І. Соболевим. У січневому випуску видання за 1865 р. зазначалося, що видатки за початкове утримання опікуваних склали більше 2 тис. руб. (Николаевский вестник, 1865а). Будинок призріння надавав також початкову освіту. Діти, які не були вихованцями будинку, могли також навчатися в даній школі за окрему платню. У вільний час вихованці читали молитви, привчалися до ремісничої справи.

Але це не стало перепоною на шляху допомоги дівчатам із бідних родин. У віці 7 років таких дівчат брали під опіку, сприяючи отриманню початкової освіти, переважно в приватному пансіоні. Приблизно в 12-річному віці товариство відправляло їх на подальше навчання. У випуску за лютий 1865 р. повідомлялося, що в 60-ті роки XIX ст. товариство мало можливість сплатити за навчання однієї з пансіонерок у Санкт-Петербурзі (Николаевский вестник, 1865b).

Проте, видання публікувало не лише позитивні сторони товариства. Аналізуючи видання за 1867 р., можна зробити висновок, що число померлих вихованців дитячих закладів опіки наближувалося до числа взятих у нові родини. Так, у нові родини за вказаний рік потрапило 13 хлопців та 11 дівчат, натомість померло 9 хлопців та 5 дівчат (Николаевский вестник, 1867).

З 1875 р. у Миколаєві стала збільшуватись кількість людей, які стікались сюди з різних міст у пошуках роботи. Поміж них траплялися особи найбільш збіднілого прошарку, які не мали навіть де переночувати. Занепокоївшись таким станом речей, військовий губернатор Миколаєва М.А. Аркас 17 січня 1875 р. запропонував поліцейському капітанові 1-го рангу Стройнікову, відшукати кошти на відкриття в місті нічліжного будинку. В тому ж році він був відкритий, а його утримання покладалось на “Товариство нічліжних будинків”. Ця подія висвітлена в періодичному виданні “Южанин”, з чого видно, що миколаївське “Товариство нічліжних будинків” було створене ще в 1875 р., а його статут був затверджений лише 30 грудня 1885 р. Для досягнення своєї мети та

завдань Товариство мало право відкривати будинки праці різних типів, трудові пункти з майстернями або роздачею робіт і замовлень. Одним із напрямків роботи товариства було влаштування дитячих притулків праці, навчальних майстерень (Южанин, 1893). Міська управа поступилася Товариству ділянкою землі, де і був влаштований притулок. У 1901 р. в ньому знаходилось 23 хлопчики віком від 7 до 17 років. Дітей навчали Закону Божому, грамоті, правилам рахування, кресленню, малюванню. Також їх привчали до сільгоспробіт, землеробства, садівництва, городництва. Працівники притулку прагнули наставити дітей на правильний життєвий шлях, виховати у них відповідальність. З цією метою їх відсилали в місто з різними дорученнями, в тому числі й грошовими. Коли ж гуманні методи не спрацьовували, порушників залишали в окремих приміщеннях без обіду на 1-2 години і це давало певні результати (Южанин, 1901). Таким чином, Товариство рятувало безпритульних дітей від “морального розтління” і, висвітлюючи головні аспекти своєї діяльності на сторінках “Южанина”, залучало до благодійної діяльності широкі верстви населення.

Журнал “Детская помощь” (1885-1894 рр.), який виходив у Москві, виступав рупором дитячої благодійності в дусі православного обов’язку. Не зважаючи на нетривалий період тиражування, видання висвітлювало актуальні проблеми питань опіки та піклування над дітьми, в першу чергу центральних регіонів. Видання яскраво підкреслювало розповсюдженість явища дитячої доброчинності, його типовість для імперії.

Серед наведених вище журналів чинне місце посідає “Вестник благотворительности”, який виходив щомісяця з 1897 до 1902 р. під редакцією Є.С. Шумигорського. Журнал мав відомчу приналежність – видавався Центральним Управлінням дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії. Журнал складався з наступних відділів: 1) офіційний відділ; 2) спеціальний відділ; 3) літературний відділ; 4) замітки та повідомлення; 5) хроніка та деяких рубрик. Видання містило в своєму арсеналі згадку про початок роботи виховного будинку в Москві, який розпочав свою роботу з дня народження імператриці – 21 квітня 1764 р. (ВБ, 1902, №2).

“Офіційний відділ” журналу містив інформацію щодо державних розпоряджень у сфері благодійності (постанови уряду, законодавчі проекти), а також повідомляв про опікунську діяльність дворян на Півдні України, призначення їх на посади, запровадження стипендій та ін. Як приклад, у 1897 р. колезький радник Ганзен був призначений помічником попечительки Одеського дитячого притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни, а рік потому – почесним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків (ВБ, 1898, №7).

Подібна інформація містилася й у відділі “Хроніка”. Наприклад, в одному з номерів “Вестника” в даній рубриці містилася інформація про передачу “Товариству опіки про дітей” в місті Катеринославі будинку в с. Паньківка та пожертвування в розмірі 10 тис. руб. (ВБ, 1897, №3). Окрім того, повідомлялося про запровадження стипендій при навчальних та благодійних закладах. Кошти на виділення стипендії передавали дворяни-попечителі. Так, пожертвування дворянина П.Ф. Родоканакі сприяло започаткуванню з березня 1898 р. в Одеському дитячому притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни стипендії від імені її величності (ВБ, 1898, №10).

Також в журналі представлені розділи “Специальный отдел”, “Заметки и сообщения”, “Хроника”. Зокрема, розділ “Специальный отдел” вміщує аналіз внутрішнього устрою дитячих будинків, розпорядку (ВБ, 1899, №4). В рубриці “Хроника” повідомляється про численні пожертвування з боку благодійників у вигляді нерухомості, грошових виплат (ВБ, 1897, №10). Розділ “Замітки та повідомлення” представлений різного роду інформацією про допоміжні для дитячих притулків установи. Наприклад,

№1 за 1901 р. вміщує огляд стану Одеської санаторної колонії для туберкульозних учнів єврейського училища (ВБ, 1901, №1).

Решта рубрик містили описи дитячих установ, статистичні дані щодо пожертвувань на їх користь, відомості про призначення почесних членів. Відрізнялася змістовим наповненням лише рубрика “Літературний огляд”, де містилися рецензії та статті на нові літературні видання. На думку дослідниці Н. Гончарової, таке навантаження рубрик дозволяє відносити журнал до тих, що описують “історію дворянської благодійності на Півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст.” (Гончарова, 2012: 146).

Намагаючись сприяти зменшенню рівня дитячої смертності, редакція журналу пропонувала повернутися до практики, запропонованої Катериною II, коли дітей до п’ятирічного віку віддавали на виховання приватним особам (Соколовский, 1902).

Журнал ставив собі за мету “покінчити з диким, стихійним убоголюбством, зробити свій внесок в упорядкування допомоги дійсно нужденним, а також узагальнити та поширити передовий досвід опіки серед товариств та установ сфери опіки” (ВБ, 1897, №1).

Журнал “Трудовая помощь” виходив у Санкт-Петербурзі протягом 1897-1918 рр. під назвою “Журнал, издаваемый Попечительством о домах трудолюбия и работных домах”. Мета журналу полягала у висвітленні відомостей для установ трудової допомоги, публікаціях статей стосовно питань опіки, ознайомленні населення з розвитком трудової допомоги за кордоном і демонстрації життя вітчизняних благодійних установ. Докладно розглядалися установи піклування: будинки працелюбства, тимчасові притулки, дитячі будинки, навчальні майстерні, народні будинки та бібліотеки. Проте, детальний огляд даного видання є темою висвітлення іншого дослідження.

Початок Першої світової війни згубно вплинув на фінансові справи усіх добродійних установ півдня Російської імперії. Протягом 1914-1916 рр. капітали притулків значно зменшились, скоротилась кількість жертв та доходів. Відкривалися ясла для дітей, батьки яких були призвані на війну або померли. Органи місцевого самоврядування на той час не мали змоги надати благодійним закладам жодної фінансової підтримки.

Підсумовуючи, варто наголосити, що особливістю аналізованої преси як історичного джерела, є те, що її матеріали дозволяють відтворити ряд невідомих чи малодосліджених сторінок з проблематики заданої теми. У той же час відзначається, що значний комплекс різнопланових матеріалів періодики вимагає ретельного джерелознавчого аналізу, перш за все з точки зору повноти висвітлення подій та достовірності даних, які вміщувалися на їх шпальтах.

Література:

- ВБ – Вестник благотворительности.
Гедё, 2014 – Гедё А.В. Этнонациональные параметры системы опеки над детьми-сиротами и детьми, оставшимися без попечения родителей на юге Украины (XIX – начало XX в.) // Культура и образование. Февраль 2014. № 2 [Электронный ресурс]. URL: <http://vestnik-rzi.ru/2014/02/1332>.
Гончарова, 2012 – Гончарова Н.О. Благодійна діяльність дворянства Південної України на сторінках “Вестника благотворительности” // Інтелігенція і влада. 2012. Вип.26: Історія. С.141-147.
Гребцова, 2002 – Гребцова И.С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (Вторая треть XIX в.). Одесса: Астропринт. 2002. 408с.
Гребцова, 2007 – Гребцова И.С. Очерки развития женского благотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX ст.) / И.С. Гребцова, С.А. Накаева. Одесса: Астропринт. 2007. 280 с., 4 л. ил.
Гузенко, 2004 – Гузенко Ю.І. Становлення і діяльність благодійних об’єднань на півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст.: на матеріалах Херсонської губернії: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01. – К. 2004. 241 с.
Друганова, 2008 – Друганова О.М. Розвиток приватної ініціативи в освіті України (кінець XVIII – початок XX століття): дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.01. Харків. 2008. 579 с.
ЕГВ, 1842 – Екатеринославские губернские ведомости. 1842. 21 марта.

- ЕГВ, 1846 – Екатеринославские губернские ведомости. 1846. 17 августа.
 ЕГВ, 1850 – Екатеринославские губернские ведомости. 1850. 28 января.
 ЕГВ, 1858 – Екатеринославские губернские ведомости. 1858. 15 ноября.
 ЖИЧО, 1819 – Журнал императорского Человеколюбивого общества. 1819. №4.
 Кравченко, 2007 – Кравченко О.В. Добровольные товарищества опеки детей в Одессе (другая половина XIX – начало XX столетия) // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. Чернівці. 2007. Вип. 8. С. 119-123.
 Николаевский вестник, 1865а – Николаевский вестник. 1865. 14 января.
 Николаевский вестник, 1865б – Николаевский вестник. 1865. 22 февраля.
 Николаевский вестник, 1867 – Николаевский вестник. 1867. 15 марта.
 НВ – Новороссийския ведомости.
 Одесский вестник, 1829 – Одесский вестник. 1829. 17 марта.
 Одесский вестник, 1841 – Одесский вестник. 1841. 7 мая.
 Одесский вестник, 1846 – Одесский вестник. 1846. 16 февраля.
 Одесский вестник, 1848 – Одесский вестник. 1848. 17 марта.
 Одесский вестник, 1849 – Одесский вестник. 1849. 12 марта.
 Прибавления, 1878 – Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. 1878. № 20. 15 октября. 669 с.
 Савочка, 2010 – Савочка А.Н. Становление и развитие общественных благотворительных организаций в Ялтинском уезде (вторая половина XIX – начало XX века) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. 2010. Т.23 (62), №1. С.155-167. (Сер.: “Исторические науки”).
 Сейко, 2009 – Сейко Н.А. Добровольность в сфере освіти України (XIX – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.05. Луганськ. 2009. 44 с.
 Соколовский, 1902 – Соколовский М.Н. Екатерина Великая, как благотворительница // Вестник благотворительности. СПб. 1902. № 2.
 Ступак, 2010 – Ступак Ф.Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: 07.00.01. Переяслав-Хмельницький. 2010. 40 с.
 ХГВ, 1850 – Херсонские губернские ведомости. 1850. 2 февраля.
 ХГВ, 1855 – Херсонские губернские ведомости. 1855. 26 мая.
 ХГВ, 1858 – Херсонские губернские ведомости. 1858. 13 февраля.
 ХЕВ, 1875а – Херсонские епархиальные ведомости. 1875. № 4.
 ХЕВ, 1875б – Херсонские епархиальные ведомости. 1875. № 7.
 Южанин, 1893 – Южанин. 1893. 19 декабря.
 Южанин, 1901 – Южанин. 1901. 8 февраля.

References:

- VB – Vestnik blagotvornosti. [in Russian].
 Gedjo, 2014 – Gedjo A.V. Jetnonacional'nye parametry sistemy opeki nad det'mi-sirotnami i det'mi, ostavshimisja bez popechenija roditel' na juge Ukrainy (XIX – nachalo XX v.) [Ethnonational parameters of system of guardianship over orphan children and children without parental support in the south of Ukraine (XIX – the beginning of the 20th century)] // Kul'tura i obrazovanie. Fevral' 2014. № 2 [Elektronnyj resurs]. URL: <http://vestnik-rzi.ru/2014/02/1332> [in Russian].
 Honcharova, 2012 – Honcharova N.O. Blahodiina diialnist dvorianstva Pivdennoi Ukrainy na storinkakh “Vestnyka blahotvornosti” [Charitable activities of the nobility of the South of Ukraine on the pages of “Bulletin of charity”] // Intelihentsiia i vlada. 2012. Vyp.26: Istoriia. S.141-147 [in Ukrainian].
 Grebcova, 2002 – Grebcova I.S. Periodicheskaja pečat' v obshhestvennom razvitii Juzhnogo stepnogo regiona Rossijskoj imperii (Vtoraja tret' XIX v.) [Periodicals in social development of the Southern steppe region of the Russian Empire (The second third of XIX of century)]. Odessa: Astroprint. 2002. 408s. [in Russian].
 Grebcova, 2007 – Grebcova I.S. Oчерki razvitija zhenskogo blagotvornitel'nogo dvizhenija na juge Rossijskoj imperii (pervaja polovina XIX st.) [Sketches of development of the women's charitable movement in the south of the Russian Empire (the first half of XIX of the Art.)] / I.S. Grebcova, S.A. Nakaeva. Odessa: Astroprint. 2007. 280 s., 4 l. il. [in Russian].
 Huzenko, 2004 – Huzenko Yu.I. Stanovlennia i diialnist blahodiinykh obiednan na pivdni Ukrainy v druhii polovyni XIX – na pochatku XX st.: na materialakh Khersonskoi hubernii [Establishment and activities of charitable associations in the South of Ukraine in the second half of XIX – beginning of XX centuries: on materials of Kherson province]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: 07.00.01. K. 2004. 241 s. [in Ukrainian].
 Druhanova, 2008 – Druhanova O.M. Rozvytok pryvatnoi initsiatyvy v osviti Ukrainy (kinets XVIII – nachalo XX stolittia) [The development of private initiative in education of Ukraine (end of XVIII – beginning of XX century)]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ped. nauk: 13.00.01. Kharkiv. 2008. 579 s. [in Ukrainian].
 ЕГВ, 1842 – Екатеринославские губернские ведомости. 1842. 21 марта [in Russian].
 ЕГВ, 1846 – Екатеринославские губернские ведомости. 1846. 17 августа [in Russian].
 ЕГВ, 1850 – Екатеринославские губернские ведомости. 1850. 28 января [in Russian].
 ЕГВ, 1858 – Екатеринославские губернские ведомости. 1858. 15 ноября [in Russian].
 ЖИЧО, 1819 – Журнал императорского Человеколюбивого общества. 1819. №4 [in Russian].

- Kravchenko, 2007 – Kravchenko O.V. Dobrochynnii tovarystva opiky ditei v Odesi (druha polovyna XIX – pochatok XX stolit) [Charities child custody in Odessa (second half of XIX – beginning of XX centuries)] // Skarbnytsia ukrainskoi kultury: Zb. nauk. pr. Chernihiv. 2007. Vyp. 8. S. 119-123 [in Ukrainian].
- Nikolaevskij vestnik, 1865a – Nikolaevskij vestnik. 1865. 14 janvarja [in Russian].
- Nikolaevskij vestnik, 1865b – Nikolaevskij vestnik. 1865. 22 fevralja [in Russian].
- Nikolaevskij vestnik, 1867 – Nikolaevskij vestnik. 1867. 15 marta [in Russian].
- NV – Novorossijskija vedomosti. [in Russian].
- Odesskij vestnik, 1829 – Odesskij vestnik. 1829. 17 marta [in Russian].
- Odesskij vestnik, 1841 – Odesskij vestnik. 1841. 7 maja [in Russian].
- Odesskij vestnik, 1846 – Odesskij vestnik. 1846. 16 fevralja [in Russian].
- Odesskij vestnik, 1848 – Odesskij vestnik. 1848. 17 marta [in Russian].
- Odesskij vestnik, 1849 – Odesskij vestnik. 1849. 12 marta [in Russian].
- Pribavlenija, 1878 – Pribavlenija k Hersonskim eparhial'nym vedomostjam. 1878. № 20. 15 oktjabrja. 669 s. [in Russian].
- Savochka, 2010 – Savochka A.N. Stanovlenie i razvitie obshhestvennyh blagotvoritel'nyh organizacij v Jaltinskom uezde (vtoraja polovyna XIX – nachalo XX veka) [Formation and development of the public charitable organizations in the Yalta County (the second half of XIX – the beginning of the XX century)] // Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. 2010. T.23 (62), №1. S.155-167. (Ser.: "Istoricheskie nauki") [in Russian].
- Seiko, 2009 – Seiko N.A. Dobrochynnist u sferi osvity Ukrainy (XIX – pochatok XX stolittia) [A charity in the field of education (the XIX – beginning of XX century)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ped. nauk: 13.00.05. Luhansk. 2009. 44 s. [in Ukrainian].
- Sokolovskij, 1902 – Sokolovskij M.N. Ekaterina Velikaja, kak blagotvoritel'nica [Catherine the Great as philanthropist] // Vestnik blagotvoritel'nosti. SPb. 1902. № 2 [in Russian].
- Stupak, 2010 – Stupak F.Ia. Blahodiinist ta suspilna opika v Ukraini (kinets XVIII – pochatok XX st.) [Charity and public care in Ukraine (end of XVIII – beginning of XX centuries)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ist. nauk: 07.00.01. Pereiaslav-Khmelnytskyi. 2010. 40 s. [in Ukrainian].
- HGV, 1850 – Hersonskie gubernskie vedomosti. 1850. 2 fevralja [in Russian].
- HGV, 1855 – Hersonskie gubernskie vedomosti. 1855. 26 maja [in Russian].
- HGV, 1858 – Hersonskie gubernskie vedomosti. 1858. 13 fevralja [in Russian].
- HEV, 1875a – Hersonskie eparhial'nye vedomosti. 1875. № 4 [in Russian].
- HEV, 1875b – Hersonskie eparhial'nyvedomosti. 1875. № 7 [in Russian].
- Juzhanin, 1893 – Juzhanin. 1893. 19 dekabrja [in Russian].
- Juzhanin, 1901 – Juzhanin. 1901. 8 fevralja [in Russian].